

ÉGER GÁBOR

könyvtáros, Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményei

Aetas 40. évf. 2025. 4. szám, 138–140.

ISSN 0237-7934

DOI 10.14232/aetas.2025.4.138-140

www.aetas.hu

Alkalmi nyomtatványok társadalomtörténeti vizsgálata – könyvtáros szemmel

Nagy Andor: Tisztviselői életpályák:

A brassói szász vezető elit társadalmi érvényesülése (1650–1750).

(Társadalomtörténeti Monográfiák 15.)

Budapest: Korall, 2024. 231 oldal

Nagy Andor, az Eszterházy Károly Katolikus Egyetem Történelemtudományi Intézete tudományos munkatársa 2019-ben védte meg doktori disszertációját, amelyben alkalmi nyomtatványok elemzése révén az 1650–1750 közötti időszak brassói szász értelmiségi réteg kapcsolatait kívánta feltárni. Munkáját a következő esztendőkből új adatokkal egészítette ki, és az a Korall kiadó gondozásában 2024-ben könyv formájában is az olvasók kezébe került.

Jelen sorok írója könyvtárosként, a kora újkori lelkipásztorok könyves műveltségének kutatójaként az alkalmi nyomtatványok szempontjából kívánja bemutatni Nagy Andor munkáját. A szerző a brassói szászokhoz köthető alkalmi nyomtatványok vizsgálata révén tesz kísérletet karriertörténeti összefüggések megállapítására. Például azt vizsgálja, hogy a peregrinációban lévő diákok kiknek ajánlják disputációjukat és köszönik meg támogatásukat, és ez milyen összefüggést mutat a diákok későbbi életútjával. E forrástípus a magyar könyvtár- és művelődéstörténettel foglalkozó szakemberek számára leginkább a kora újkori *peregrinatio hungarica* kutatása során került előtérbe, közelebbről is az egyetemi disputációk révén. Ennél azonban jóval nagyobb iratcsoportról beszélhetünk, ha műfaji tekintetben

megvizsgáljuk ezeket a dokumentumokat. A születéstől kezdve a halálozásig minden életszakasz, esemény kapcsán megjelennek alkalmi nyomtatványok, a születésről/keresztelésről készült kiadványoktól a születés- és névnap alkalmára íródott nyomtatványon át egészen a halotti búcsúztatókig.

A szerző munkáját öt fejezetre osztotta fel. A bevezető részben a mű célkitűzéseivel ismerteti meg olvasóit, majd a választott forráscsoport, az alkalmi nyomtatványok általános jellemzőit foglalja össze. Ezt követően a kutatás során alkalmazott relációs adatbázis-kezelés módszertani hátterét vázolja fel. Végül a források és a brassói elit szereplői karrierállomásainak kapcsán felmerülő kérdésekhez (például a már korábban említett egyetemi disputációk ajánlásai és az egyetemi tanulmányok után a támogatók általi pozíciószerezés kérdése vagy a rokoni kapcsolatok szerepe a pozíciószerezésben) kíván rövid útmutatást adni, amelyeket a kötet későbbi fejezetében bővebb formában, adatokkal és a párhuzamok felmutatásával részletesen is megválaszol.

Az első számozott fejezetben a brassói városi polgárság kialakulásának, fejlődésének történetébe, a városi közigazgatás felépítésébe, működésébe nyerhetünk bepillantást. A szerző az erdélyi szászok életével és történetével foglalkozó legkiválóbb kutatók munkáit alapul véve állította össze munkájának e részét. A második fejezetben a kutatásának gerincét adó forráscsoport, Joseph Trausch (1795–1871) brassói honismereti gyűjtő és irodalomtörténész kéziratgyűjte-

ményének részletes elemzésével ismerkedhetünk meg, amelyet azonban Nagy Andor további magyarországi és romániai közgyűtemények szisztematikus átvizsgálása nyomán további forrásokkal egészített ki. A gyűjteményekből összesen 496 kora újkori, a brassói elithez kapcsolódó alkalmi nyomtatvány azonosítható, melyekben 1831 szerző írásműve olvasható. A szöveg közé illesztett grafikonok vizuális formában segítenek szemléltetni a hatalmas forrásanyag főbb jellemzőit, például megjelenési hely és idő, alkalmak, életesemények szerinti megoszlásukat.

Az általános jellemzők után a harmadik fejezet részletesen kibontja a korábbi vázlatos elemzést. Az állományban műfaj szerinti megoszlásban a második legtöbb dokumentum a gimnáziumi vagy egyetemi disputációk csoportja. Először a brassói Honterus Gimnázium vizsgaalkalmairól készült nyomtatványok elemzésére kerül sor. Az 1655 és 1694 közötti időszak alatt 39 disputáció láttott itt napvilágot. A vizsgaalkalmakról készült nyomtatványok hagyományát a külföldi egyetemek ilyen irányú gyakorlatából ültették át. A Kárpát-medencében élő protestáns diákság számára a kora újkorban a nyugat-európai egyetemekre irányuló peregrináció nyújtotta a magasabb szintű tudás megszerzésének lehetőségét. Ennek jelentőségét jól mutatja, hogy a szerző által vizsgált időszakban 431 Barcaságból származó peregrinus diák mutatható ki. Az erdélyi szászok számára az evangélikus egyetemek voltak a fő célpont, így nem meglepő Jena, Halle, Lipcse és Wittenberg kiemelkedő szerepe, amit bizonyít az is, hogy az összes diák közül 366-an e négy felsőoktatási intézmény valamelyikében tanultak. A peregrináció során kiadott művek, mint a disputációk vagy a fokozatszerzés, haláleset, hazaindulás, névnap, beiktatás alkalmára készült írárok karriertörténeti párhuzamokkal szolgálnak. A dolgozatokat megelőző ajánlások jelzik a diák támogatói körét, mely tagjainak köszönetet mond tanulmányaiért. Az írárokat kiegészítő köszöntő versek baráti, kollegiális

viszonyokra világítanak rá. A disputációk vizsgálónökeként megjelenő professzorok nevei és az általuk tanított tantárgyak, a dolgozatok témái az adott diák érdeklődési körének megállapításához nyújtanak támpontot. Az ajánlások fontosságának szemléltetésére a szerző táblázatos formában 28 brassói peregrinus diák dolgozatát listázza az ajánlások címettjeivel együtt, ami szemlélteti egy-egy diák patrónusi körét. Sok esetben a címzett személyek később a peregrinusok előljárói vagy elhelyezkedésükben segítő személyek lettek. Az alkalmi nyomtatványokban azonosított személyek prozopográfiájának összeállítása segítségével a kötet szerzője meghatározta életpályájuk fontosabb időszakait, állomásait, a betöltött pozíciókat, aminek nyomán mélyebb elemzésre is vállalkozhatott. Például az egyházi és a városi vezetői elitbe való kinevezettek átlagos életkorát is megállapította. A szerző a 496 alkalmi nyomtatvány több szempont szerinti csoportosítását is elvégezte. A szerzők száma szerinti megoszlás alapján megállapítható, hogy a kevés szerzős nyomtatványok voltak túlsúlyban. Abból a szempontból is mérlegre tette a műveket, hogy milyen arányban voltak azok címettjei a teológiai és városi elit tagjai. Vizsgálhatók az alkalmi nyomtatványok a nyelv szerinti megoszlás, továbbá az egyes személyek, illetve a címettként előforduló családok előfordulási gyakorisága szempontjából is, amiből kiolvasható, hogy mely famíliák töltöttek be tekintélyes szerepet a vizsgált korszakban.

A kötet szám szerint negyedik fejezete vezeti be az olvasót az alkalmi nyomtatványokból feltárható kapcsolatháló információhalmazába. A fogalmi alapokat tárgyaló bevezető után ábrákkal, gráfokkal, táblázatokkal, családfákkal kiegészített részletes elemzés segítségével érthetjük meg a korabeli brassói elit kapcsolatrendszerét a peregrináció során kialakult hálózatoktól kezdve a későbbi rokonsági kapcsolódási rendszereig, külön tárgyalva az egyházi és külön a városi tisztviselői rétegben szerepet játszó családokat.

Az ötödik fejezet az érvényesülés szempontjából „kakuktkojásnak” számító Mederus család felemelkedését mutatja be, amely familia szerény anyagi körülményekből vált néhány évtized alatt a brassói elit ismert és elismert tagjává. Nagy Andor részletesen tárgyalja a család hírnevét megalapozó Petrus Mederus, valamint gyermekei, Asarela, Theodorus és Asnath és mostohagyermek, Valentin Greissing életpályáját és kapcsolati hálóját, melynek segítségével képet kaphatunk arról, hogyan tagozódott be a Mederus család a brassói elitbe.

A kötet záró részében a szerző a feltárt információkat is segítségül hívva röviden választ ad azokra a kérdésekre, amelyeket a bevezető fejezetben megfogalmazott, így nyújt

összegzést. A mű függeléke öt táblázatot tartalmaz. Közli a brassói Honterus Gimnáziumnak a kutatás időhatárain belül beiratkozott hallgatóinak életkor szerinti listáját, majd ugyanilyen szempont szerint felsorolja a barcasági peregrinusok neveit. A harmadik és negyedik táblázat a családon belüli rokonsági kapcsolatokra világít rá. Végül az ötödik táblázat a kora újkori *album amicorum*okban előforduló brassói szász diákokhoz köthető bejegyzéseket veszi számba. A felhasznált források jegyzéke bizonyítja, a szerző gazdag forrásanyagra és szakirodalomra támaszkodhatott, és ezek alapos feltárásáról és felhasználásáról tanúskodik a kötet.